

PORTRÉK A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA TAGJAIRÓL II.

Szerkesztette
HAMZA GÁBOR

AKADÉMIAI KIADÓ

A kiadvány a Magyar Tudományos Akadémia támogatásával készült.

Társszerkesztő

Deák Péter

Írta

Földi András, Hamza Gábor, Herger Csabáné, Képes György, Kőhalmi László,
Lengvári István, Schweitzer Gábor, Szabadfalvi József, Szabados Tamás,
Vékás Lajos

ISBN 978 963 454 908 6

Kiadja az Akadémiai Kiadó

1117 Budapest, Budafoki út 187–189. A. ép. III. em.

www.akademiai.hu

Első magyar nyelvű kiadás: 2024

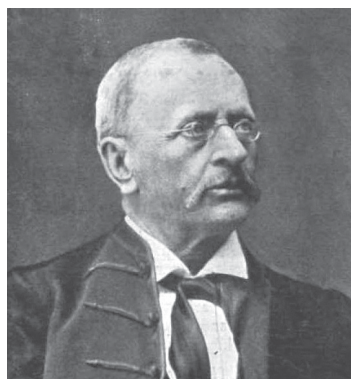
© Deák Péter, Földi András, Hamza Gábor, Herger Csabáné, Képes György,
Kőhalmi László, Lengvári István, Schweitzer Gábor, Szabadfalvi József,
Szabados Tamás, Vékás Lajos, 2024

© Akadémiai Kiadó, 2024

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás, a nyilvános előadás,
a rádió- és televízióadás, valamint a fordítás jogát,
az egyes fejezeteket illetően is.

Printed in Poland

Domanovszky Endre (1817–1895), a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja

Domanovszky Endre, a jogi tanulmányokat is folytató filozófus, a nagy-szebeni jogakadémia professzora, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja 1817. november 17-én született Tótkomlóson (Békés vármegye). 1895. április 18-án hunyt el Budapesten.

A Magyar Tudományos Akadémia 1871. május 17-én tartott közgyűlésén választotta levelező tagjának. Székfoglaló előadását a Magyar Tudományos Akadémián 1871. január 19-én tartotta „A bölcsészet szükségképeni tudomány” címmel. A székfoglaló előadás a következő évben, 1872-ben nyomtatásban is megjelent Pesten a Magyar Tudományos Akadémia kiadványaként.

Itt említjük meg, hogy Domanovszky Endre fia volt Domanovszky Sándor (1877–1955) történész, egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia rendes és tiszteleti tagja (1940 és 1949 között – 1949-ben került sor a Magyar Tudományos Akadémia politikailag motivált átalakítása keretében a hazai tagok esetében a tiszteleti tagság megszüntetésére).

Tótkomlóson kezdte meg alsófokú iskolai tanulmányait. 13 éves korában Mezőberénybe került tanulmányainak folytatása céljából. Domanovszky Endrét Mezőberényben azonban családjá, a család anyagi helyzetében beállt kedvezőtlen változás következtében, már nem tudta támogatni, ezért saját erejéből, magántanulók tanításával, korrepetálásával kellett fenntartania magát.

1836-ban a logikai és fizikai osztályokat a selmeci evangélikus líceumban végezte. Ezt követően Pozsonyban végezte a kétéves teológiai stúdiumot. Tanulmányait 1842-ben ugyancsak Pozsonyban fejezte be. Említést érde-

mel, hogy bár letette az (ágostai) evangélikus papjelölti vizsgát is, lelkesíti teendőket a megszerzett képesítés ellenére nem látott el.

Domanovszky Endre az 1842–1843. évi tanévben nevelői teendőinek ellátása mellett jogot tanult a pápai református jogakadémián. Jogi szigorlatot és ügyvédi vizsgát nem tett. Ezek hiányában jogi praxist sem folytatott, és nem vállalt részt az állami adminisztrációban sem.

Jogakadémiai tanulmányainak befejezését követően külföldön, német nyelvterületen folytatott felsőfokú, egyetemi tanulmányokat. A képzést 1843 októberében kezdte meg az 1694-ben alapított Hallei Egyetemen (Friedrichs-Universität zu Halle). Három évet töltött Hallében, és a híres hegelianus filozófus, Johann Eduard Erdmann (1805–1892) – aki 1836-ban előbb az egyetem rendkívüli, majd 1839-ben rendes tanára lett – bölcséleti, filozófiai előadásait hallgatta. Kiemelendő, hogy előadásokat hallgatott a tekintélyes jénai és a berlini egyetemen is.

Domanovszky Endre 1846 augusztusában tért vissza külföldről Magyarországra. Több mint két éven át, egészen 1848 novemberéig Lónyay Gábor (1805–1885) családjánál volt nevelő. Lónyai a pozsonyi rendi országgyűlésen, diaetán követ és egyúttal a Pesti Hírlap szerkesztője volt. Még ugyanennek az évnek novemberében Vladár Ervin (1833–1928) nevelője lett Somközségben (Bereg vármegye). Vladár később Zemplén vármegye főjegyzője, majd a Kiegyezést követően Budapesten országgyűlési képviselő lett.

Az 1848–1849. évi forradalom és szabadságharc leverését követően, 1849 októberében gróf Zichy Edmundné, Odescalchi hercegnő Jenő fiának nevelését vállalta rövid ideig, néhány hónapon át.

Domanovszky Endre 1850 februárjában kezdte meg tanári működését a szarvasi gimnáziumban. Szarvason két évet töltött. Tanári munkája elismerésének jele az volt, hogy 1852-ben a gimnázium fennállásának fél évszázados évfordulója alkalmával ő tartotta az emlékbeszédet. 1853-tól a soproni líceum felső osztályaiban több tárgyat, így a magyar nyelvet, történelmet és a filozófiai propaedeutikát, valamint bölcséletet oktatott. Említést érdemel, hogy két évtizeden át a magyar ajkú fiatalok önképzőkörének elnöke is volt.

1876-ban az 1844-ben alapított nagyszebeni jogakadémián – 1844 és 1848 között Sächsische Rechtsakademie, 1849-től Kaiserlich-königliche Rechtsakademie zu Herrmannstadt – a bölcsélet rendes tanárának nevezték ki. A nagyszebeni jogakadémia 1887 júniusában történő feloszlata, megszüntetése után került sor nyugdíjazására. Nyugdíjasként Budapesten élt, és itt is hunyt el. Nyugdíjasként is folytatott tudományos munkát, és aktív tagja volt a Magyar Tudományos Akadémia II. Osztályának.

Domanovszky Endre jelentős, ma is figyelmet érdemlő munkája a „Dante, mint politikai író” című tanulmánya, melyet 1888-ban tett közzé az Ér-

tekezések a társadalmi tudományok köréből IX. 5. (Magyar Tudományos Akadémia, szerk. Pesty Frigyes) című sorozatban. A tanulmány a szerzőnek a Magyar Tudományos Akadémia II. Osztálya 1887. december 5-én tartott ülésén tartott előadásának nyomtatásban megjelent változata. Ebben a tanulmányában Dante Alighieri „De monarchia” című, latin nyelven írt munkáját elemzi. Domanovszky Endre rámutat arra, hogy a „De monarchia” szerzője lényegében a „sacerdotium” (egyházi hatalom) és az „imperium” (világi hatalom) egymáshoz való, igen összetett természetű kapcsolatát vizsgálja az ókori és a középkori történetírók, teológusok és költők munkáinak tükrében. Nézete szerint Dante e műve nem csupán történeti értékkel bír, hanem a XIX. század második felében is jelentős forrás a politikai gondolkodás számára. Az állam (imperium, res publica) és polgárai (cives) közötti kapcsolat helyes felfogása és kiépítése vonatkozásában is fontos Dante munkája.

Itt utalunk arra, hogy Magyarországon Császár Ferenc (1807–1858), a Magyar Tudományos Akadémia levelező és tiszteletbeli (tiszteleti) tagja vállalkozott először Dante Alighieri (1265–1321) műveinek fordítására. A Pokol (Inferno) első négy énekének fordítását 1857-ben publikálta rövid bevezetéssel. Császár Ferenc három évvel korábban, 1854-ben jelentette meg – Toldy Ferenc (1805–1875), a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagjának tanácsát megfogadva – Dante „Új Élet” („Vita Nuova”) című művét magyar fordításban. Domanovszky Endre nagy valószínűséggel ismerte Császár Ferenc Dante műveinek magyar fordításait.

Domanovszky Endre felett a Magyar Tudományos Akadémián Alexander Bernát (1850–1927), az MTA levelező tagja (1915-től rendes tagja), a budapesti Magyar Királyi Tudományegyetemen 1904 és 1919 között a filozófiatörténet első nyilvános rendes egyetemi tanára tartotta az emlékbeszédet 1901-ben.

Domanovszky Endre több kutatási területre kiterjedő bölcséleti (filozófiai) munkái hazai viszonylatban a XXI. században is figyelmet érdemelnek.

Hamza Gábor

Domanovszky Endre főbb munkái

A bölcsészet története. I–IV. kötet. Athenaeum, Pest–Budapest, 1870–1890; *A bölcsészet szükségképeni tudomány – Értekezések a bölcsészeti tudományok köréből.* Eggenberger-féle Akad. Könyvkereskedés, Pest, 1872; *A logica fogalma.* MTA, Budapest, 1876; *Dante, mint politikai író.* In: *Értekezések a társadalmi tudományok köréből.* IX. kötet 5. szám, Magyar Tudományos Akadémia, szerk. Pesty Frigyes, Budapest, 1888 és *A renaissance kori bölcsészet története.* Franklin-Társulat, Budapest, 1890.

Felhasznált irodalom

Alexander Bernát: *Emlékezés Domanovszky Endre 1. tag felett*. MTA Emlékbeszédek, Budapest, 1901; Günter H. Tontsch: *Die Rechtsakademie zu Sibiu (Herrmannstadt)*. In: *Studia Universitatis Babes–Bolyai, Series Juridic* 1969, 98–102.; Udo Wolfgang Acker: *Zur Geschichte der Herrmannstädter Rechtsakademie (1844–1887)*. *Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde* 1. Nr. 2. (1979), 120–129. és Szabó Béla: *A nagyszebeni jogakadémia megalapításának előzményei*. In: *Jogtörténeti Parerga. Ünnepi tanulmányok Mezey Barna 60. születésnapjának tiszteletére*. Budapest, 2013, 338–347.